



WERKEN MET PRENTENBOEKEN

Inleiding

Werken met prentenboeken: met elkaar zoeken naar mogelijkheden om prentenboeken die plaats te geven die ze verdienen in het onderwijsleerproces.

Prentenboeken kunnen een belangrijke rol spelen bij de taalontwikkeling en bij de wereldoriëntatie van kinderen. Door lezen en kijken wordt hun ervarings- en belevingswereld verrijkt en vergroot. En niet in de laatste plaats kunnen prentenboeken een belangrijke rol spelen bij de uitbreiding van de taalvaardigheid van het jonge kind. Hierbij kunnen zich de volgende problemen voordoen:

- * Er zijn kinderen die niet weten hoe leuk het is om met boeken om te gaan, omdat ze van huis uit geen ervaring hebben in voorlezen, vertellen en plaatjes kijken. Daarom moeten middelen bedacht worden om kinderen vertrouwd te maken met boeken en hen daaraan plezier te laten beleven (boekpromotie).

- * Kinderen moeten gestimuleerd worden te praten en daardoor te leren. De school stimuleert door klasse-, kring- en leergesprekken en allerlei andere activiteiten. Maar hoe krijg je de verlegen, stille, teruggetrokken kinderen zover dat ze hun mondje roeren?

Een boek kan uitkomst bieden: goed gekozen boeken kunnen uitdagen om te praten. Vooral als degene die met de kinderen het boek bekijkt, een juiste luisterhouding heeft en op het goede moment zó vragen kan stellen, dat het kind gemotiveerd wordt om verder te denken en dat te verbaliseren.

- * Uit de klaspraktijk van de deelnemers werd duidelijk dat veel kin-

deren moeite hebben een boek te 'verstaan'. Voor deze kinderen is het erg belangrijk om werkvormen te gebruiken waardoor ze op allerlei manieren met een boek bezig zijn, zodat ze senso-motorisch de inhoud van een verhaal verwerken. (Het maken van een project met behulp van een prentenboek en het ontwikkelen van dramatische werkvormen, uitgaande van een prentenboek.)

De *doelstelling* van stroom 1 luidt dan ook: het ontwikkelen van werkvormen, geschikt om:

- * minder taalvaardige kinderen een prentenboek te leren 'verstaan'; en
- * de mondelinge taalvaardigheid van alle leerlingen te stimuleren.

Men zou moeten komen tot een systematische opbouw van de gevonden werkvormen, welke opbouw een aanzet moet vormen tot een leerplan.

Beoordelingscriteria en functies van prentenboeken

Een prentenboek is een boek, waarin de platen overheersen. Voor je een boek uitzoekt, eerst het volgende:

- * Ga uit van de praktische situatie in de klas. Vraag je af wat de ervaringswereld is van de kinderen (denk eens aan gastarbeiderskinderen). Vraag je ook af of je het boek aan de hele groep kunt aanbieden of dat het beter is om het één leerling aan te bieden of aan een klein groepje.
- * Vraag je af wat je met het boek kunt doen (onderwerp, strekking, neven-informatie en dergelijke).
- * Het boek moet je zelf goed vinden, anders moet je het niet gebruiken.
- * Hanteer bij je keuze niet alleen je eigen normen, maar laat de kinderen ook in aanraking komen met andere normen, door ze veelzijdige literatuur aan te bieden.
- * Probeer met het prentenboek aan te sluiten bij de ontwikkelingsfase van het kind. Het milieu is daarbij sterk bepalend. Stem het boek van je keuze daarop af.
- * Zet oren en ogen goed open en probeer erachter te komen waar de interesse of emoties van de leerlingen naar uitgaan. Sluit daar met het prentenboek bij aan.
- * Welke 'teksten' kunnen gebruikt worden?
Prentenboeken (met verhalen of met informatie), strips, verhalenbundels om voor te lezen, versjes, leesboeken; botjes, sprootjes en tum-tum voor de eerste klas (deze laatste categorie sluit goed aan bij het aanvankelijk lezen), zelfgemaakte boeken.

Samenvattend kun je zeggen, dat je niet kan stellen wat een goed of een slecht prentenboek is, maar dat dat afhangt van het doel dat je met een

bepaald boek wilt bereiken.

Vergroting van de mondeling taalvaardigheid door middel van prentenboeken

Boekpromotie

1 Wat is boekpromotie?

Boekpromotie is boeken zodanig aan kinderen aanbieden, dat het leesplezier wordt bevorderd.

Hoe ga je tewerk?

Je moet het boek goed analyseren om te kijken welke elementen erin zitten. Bijvoorbeeld: gevoelens (jarig zijn, verhuizen), begrippen (groot-klein, dik-dun), waarden (goed-slecht, liefde, eerlijkheid).

Mogelijkheden om een boek aan de groep aan te bieden zijn:

- * Voorlezen of vertellen
 - 1 het boek als geheel (illustraties en tekst)
 - 2 gedeelte van het boek (illustraties en tekst)
- * Bespreken
 - 1 het boek als geheel
 - 2 een gedeelte van het boek
- * Een combinatie van beide eerste mogelijkheden. De elementen die je wilt gebruiken kunnen hierna verwerkt worden in allerlei activiteiten, bijvoorbeeld gesprekken, dramatiseren, creatief spel, handenarbeid, tekentechnieken, schriftelijk verwerken, bewegingsverhaal, muzikale vorming.

Boekpromotie is ook goed mogelijk door samenwerking met de bibliotheek. Iemand van de bibliotheek komt op school en vertelt in alle klassen iets over een bepaald boek, waardoor je weer hoopt dat kinderen gemotiveerd worden om naar de bibliotheek te komen en om te gaan lezen. Het initiatief van de school en van de bibliotheek is erg belangrijk. Een leerkracht kan met zijn klas naar de bibliotheek gaan. Er kan dan bijvoorbeeld aan de leerlingen duidelijk worden gemaakt hoe de ordening in de bibliotheek in elkaar zit. Aan de hand van opdrachtkaarten kunnen de kinderen oefenen hoe ze iets in de catalogus kunnen opzoeken, waar een boek in de kast te vinden is, hoe ze erachter moeten komen wie het boek geschreven heeft, enzovoort.

Een bibliotheek kan een kinderjury organiseren. Een aantal kinderen bepaalt samen, na het lezen van een aantal boeken, wat zij het beste boek vinden. Dat boek wordt bekroond. De schrijver, de illustrator en de uitgever van het bekroonde boek krijgen vervolgens een uitnodiging voor een feestje met die kinderen. Deze activiteiten worden vaak door de schrijver enorm gewaardeerd, omdat hij dan in aanraking komt met zijn eigen publiek.

In een aantal bibliotheken (onder meer in Amsterdam) organiseert men

een *bibliotheekcursus* van tien lessen voor kinderen van ongeveer tien tot dertien jaar. In die cursus komen onder andere de volgende onderwerpen aan de orde: geschiedenis en gebruik van de bibliotheek, soorten boeken, oefenen in gebruik catalogus, uitgeverij, krant, facetten van een boek (schrijver, titel, uitgever, illustraties, enzovoort).

2 Mogelijkheden voor boekpromotie binnen de school

- * De leerlingen laten vertellen of schrijven over een boek.
- * Gesprek over het naar de bibliotheek gaan (vooral op de kleuterschool).
- * Een leeshoek inrichten.
- * Een project maken. De kinderen zelf een boek laten maken en daar een tentoonstelling van inrichten.
- * De kinderen hun eigen boek mee laten nemen.
- * De leerlingen zelf een boekenstalletje laten inrichten met boeken, die ze gelezen hebben. De andere kinderen kunnen de boeken bekijken. De kinderen, die voor boekverkoper spelen, promoten op die manier zelf de boeken.
- * Het maken van een project naar aanleiding van een bepaald prentenboek.

3 Hoe betrek je de ouders bij het lezen van hun kinderen?

- * De schoolkrant biedt een goede gelegenheid om boekbesprekingen en verslagen van activiteiten rond boeken in de school op te nemen.
- * Op een ouderavond is het misschien mogelijk een lezing te houden of te laten houden door een jeugdbibliothecaris. Hierbij zou dan een tentoonstelling van kinderboeken gehouden kunnen worden.
- * Ouders erbij betrekken kan door leerlingen een boek mee naar huis te geven met vragen op een apart vel, waardoor een gesprek mogelijk wordt tussen ouders en kinderen.
- * Het zal vast niet moeilijk zijn een bezoek te organiseren van de kinderen en de ouders aan de bibliotheek. Daarna zullen de kinderen zo enthousiast zijn, dat ze best een project over de bibliotheek willen maken.

4 Het inrichten van een bibliotheek in de klas

- * Je kunt boeken door de kinderen zelf mee laten nemen.
- * Er kan een keuze gemaakt worden uit de 'show-collectie' van de schoolbibliotheekdienst.
- * Raadpleeg ook eens de *Boek- en Jeugdgid*s (NBLC, Den Haag) en andere boeken over jeugdboeken.

Hoe maak ik, als leerkracht, stille, verlegen, teruggetrokken kinderen tot pratertjes? Hoe komt het dat er kinderen zijn, die hun mondje niet goed kunnen roeren?

Wij weten dat lichamelijke, bewegingen en activiteiten wel degelijk te maken hebben met taal. Stille kinderen hebben vaak een taalachterstand, omdat ze niet geleerd hebben hun ervaringen te verwoorden. In hun eerste sociale milieu hebben ze de kans gemist om ervaringen onder woorden te leren brengen. Als de school dus vorderingen wil maken met die 'zwijgende' kinderen, zal moeten worden aangesloten bij de wereld van die kinderen. De conclusie die je hieraan kunt verbinden, is: Haal die wereld van dat kind dan in de school!

Ook hier weer de vraag: Hoe dan?

In ieder geval heeft het te maken met sfeer. De leerkracht speelt daarbij een heel belangrijke rol. In de eerste plaats zal er een situatie gecreëerd moeten worden, waarin het kind zich thuis voelt. En in de tweede plaats is het verstandig te beginnen met iets, dat voor ieder kind onbekend is, zodat alle kinderen voor dezelfde uitdaging komen te staan. We zullen alles in het werk moeten stellen om de kinderen datgene te laten doen, wat ze leuk vinden, omdat ze zich daardoor het beste kunnen uiten. Daarbij moeten de mogelijkheden worden afgetast. De eerste schooldagen lijken daarvoor een goed startpunt. Er zal gewerkt moeten worden met kleine groepjes apart, terwijl de rest klassikaal bezig is.

Suggesties om de wereld van het kind in school te halen

- * Als een kind wordt aangemeld voor school, vraag dan aan de ouder of het kind de eerste schooldag wat foto's van hemzelf en thuis mee mag nemen. Laat dan de kleuter over thuis vertellen, het liefst in een klein groepje.
- * Maak een dia/foto-serie van de omgeving van school en de weg van school naar huis en laat erover praten.
- * Maak een serie foto's van activiteiten op school — laat erover praten.
- * Laat een kind zomaar eens zijn lievelingsboek mee naar school nemen. De leerkracht kan de boeken dan voorlezen.
- * Richt een poppenhoek in met spullen van de kinderen zelf.
- * Doe veel aan oude gezelschapsspelletjes (de niet prestatie-gerichte).
- * Met vingerversjes, bakkerijmpjes kun je veel doen.
- * Laat kinderen zelf dia's maken, projecteren en vertellen (idee van Dineke Duistermaat, in een nummer van *Jeugd, School en Wereld*).
- * Probeer door observaties en dergelijke achter eigenschappen en belangstellingscentra van het kind te komen en ze daarin aan te spreken. Een goede mogelijkheid daarvoor is, dat de leidster een grote verzameling platen (uit tijdschriften en dergelijke) verzamelt en or-

dent naar onderwerp. Dan heeft ze altijd illustratiemateriaal bij de hand. De kinderen kunnen helpen de verzameling uit te breiden.

- * In elke klas zou een 'stil hoekje' moeten zijn, waardoor het kind de gelegenheid krijgt even alleen te zijn; geef kinderen de gelegenheid met een boek ergens rustig te gaan liggen lezen.

In de volgende fase zou je van praten met enkele kinderen moeten komen tot groepsgesprekjes. Die overgang kun je vergemakkelijken door 'spelvormen':

- * Sokpoppen, die een situatie uit een verhaal naspelen (bijvoorbeeld 'Kusje voor kleine beer', dat eenvoudig van structuur is door de herhalingen).
- * Telefoons in de klas en laten telefoneren.
- * Kinderen krijgen een — geïmproviseerde — intercom waarmee ze de boodschappen voor juf kunnen doorgeven.
- * Het spelletje: teken-wat-ik-vertel — eigenlijk een luisteroefening, maar nu mag een kind van de plaat vertellen wat de anderen moeten tekenen.
- * Dramatiseren naar aanleiding van een verhaal. De kinderen zullen van thuis meebrengen wat ze nodig denken te hebben. De 'uitvoering' is van geen belang, maar het denk-leer-praatproces daarvoor.

Het is uiteraard de bedoeling dat al de genoemde activiteiten steeds en afwisselend in de klassesituatie voorkomen en dat je alleen probeert er voor de niet-pratertjes een geleidelijke opbouw in aan te brengen.

Het belangrijkste blijft: *spreekangst op te heffen door hun faalangst weg te nemen*. Bij alles blijft gelden: Breng de kinderen in overlegsituaties zoveel als mogelijk is.

Eisen aan het boek waar je mee kunt beginnen

De volgende eisen moeten aan zo'n boek worden gesteld:

- * Het moet uitnodigend zijn door dynamische platen.
- * Er moeten herkenbare situaties in zitten die persoonlijke interpretatie open houden.
- * Het moet eenvoudig en mooi zijn.

Het is natuurlijk best mogelijk, dat je niet altijd zelf het boek moet aanbieden, maar dat je een kind zelf ook veel kan laten ontdekken en inbrengen.

Werkvormen en vormen van dramatische expressie om de mondelinge taalvaardigheid van de leerlingen (lezers) te stimuleren

Uitgaande van de zestien taal-denkrelaties van Oberer zijn er bij heel wat prentenboeken werkvormen bedacht. Volledigheidshalve noem ik die taal-denkrelaties nog even: soort (klassificatie), activiteit, eigen-

schap, bezit, deel-geheel, oorzaak-gevolg, middel-doel, gebeuren, worden, ontstaan, substantie, zijn, bestaan, plaats, ruimte, tijd, aantal en maat, vergelijking, toestand, waardering.

Bij het prentenboek *Drommels wat een rommel* hebben we dat als volgt gedaan op de conferentie.

Allereerst de taal-denkrelaties die in dit boek zitten: onder meer het streven naar bezitsvorming, afstand, vroeger-nu, vervuiling, groot-klein, industrialisatie leidt tot vervuiling. Wat betreft de eerste elf bladzijden van dit boek zijn deze verwerkingsmogelijkheden aangegeven.

verschillende vormen van kijken

uitdrukken

— liedjes

praten over wensen van de

kinderen

— luisterspelletjes

uitbeelden van bijvoorbeeld groei

(begripsvorming klein-groot etc.)

— geluidenspel

synoniemenspel naar aanleiding

van bijvoorbeeld rotzooi, rommel,

overschot

— rijmspelletjes

Het nijlpaard dat wilde vliegen is een prentenboek dat geschikt is voor vier- tot achtjarigen. Het is zowel in een kleine als in een grote groep te gebruiken.

Korte inhoud: het nijlpaard Johanna wil net als een vogel vliegen, maar al haar pogingen mislukken en tenslotte bedenkt ze, dat nijlpaarden eigenlijk in het water thuishoren.

Diverse verwerkingsmogelijkheden van dit boek zijn op te noemen: dramatiseren van het verhaal, muzikale vorming (dierengeluiden, liedjes), bewegingsspelletjes (bijvoorbeeld het uitbeelden van de verschillende etensvormen van dieren), taal-denkrelaties, bijvoorbeeld een rubriceeroefening van dieren die leven op het land, in het water of in de lucht. Afhankelijk van de ontwikkelingsfase van de kinderen kun je onder meer het volgende doen:

- * Plaatjes laten plakken en de namen van de dieren erbij zetten.
- * Raden: een kind kan een omschrijving geven van een dier, terwijl de andere kinderen mogen gissen welk dier bedoeld wordt: 'Wat hoort erbij?'
- * Zoek de naam van het jong bij het volwassen dier, bijvoorbeeld schaap-lam en dergelijke.
- * Dia's maken over het boek.

Het maken van een project met behulp van een prentenboek

Er is op de conferentie een subgroep bezig geweest met de volledige uitwerking van een project rond het prentenboek *Ik en mijn opa*.

In het boek ontbreekt tekst en die is ook totaal overbodig. Het boek wordt in vier fasen aangeboden. De eerste fase wordt hier kort weergegeven.

Bladzijde 1-6.

Muzikale vorming: tekstimprovisatie op het liedje 'Vader Jacob', bijvoorbeeld 'Lieve opa' en 'Tanden poetsen' (2x), 'Heen en weer' (2x) enzovoort.

Klokkijken: afhankelijk van leeftijd, hele, halve uren, kwartieren.

Klassegesprekken: over badkamer, bijvoorbeeld functies, etc. Over voeding, bijvoorbeeld wat eten we en wanneer?, gezond en ongezond eten. Over hygiëne: handen wassen, tanden poetsen, waarom?, etc.

Creatieve verwerking: doorsnee huis laten plakken, schilderen (speciaal de bad- en slaapkamer laten uitwerken). Spatwerk met oude tandenborstel.

Rubriceren en opplakken: bijvoorbeeld plaatjes van gezonde en ongezonde voeding; plaatjes van dingen die we 's morgens, 's middags en 's avonds eten.

De verdere uitwerking van dit project zou teveel ruimte in beslag nemen maar het lijkt me voor ieder mogelijk de rest van het boek op eigen wijze verder uit te werken.

Slot

De afspraak is gemaakt, dat de deelnemers in de komende tijd alle bedachte werkvormen gaan uitwerken in de praktijk (kleuter- en lagere school). In de follow-up, die gehouden wordt in Utrecht, worden alle ervaringen uitgewisseld.

Door alle aan de praktijk getoetste werkvormen te evalueren zal blijken welke didactische werkvormen het beste aansluiten bij bepaalde ontwikkelingsfasen en jeugdboeken.

De hele stroom 'prentenboeken' heeft drie dagen zeer enthousiast en intensief gewerkt. In de evaluatie spraken de deelnemers de hoop uit, dat het niet bij deze ene conferentie over leerplanontwikkeling met betrekking tot het prentenboek zal blijven.

Literatuurlijst

- 1 R. Bauer-Van Wechem *Het kleuterboek als middel ter bevordering van de taalontwikkeling* IJmuiden 1973
- 2 R. Bauer-Van Wechem *Boeken voor jonge kinderen* IJmuiden 1974
- 3 James Britton *De taal en het leren* Utrecht/Antwerpen 1973
- 4 Selma H. Fraiberg *De magische wereld van het kind* Bussum 1976
- 5 Rien Haak 'Rondom Prentenboeken I' in: *Moer* 1975: 2
- 6 A.J. Moerkercken en J.W. Fossen *Kinderen en hun boeken* Groningen 1973
- 7 M. Nijkamp *Het boek in kleuterland* Assen 1963
- 8 A. Rutgers v.d. Loeff-Basenau e.a. *De druiven zijn zoet* Groningen 1967
- 9 Nora Roozemond 'Spelen met Minoes' in: *Taal en Tekenen* 6 nr 1 februari 1974
- 10 Andrew Wilkinson *The foundations of Language, Talking and Reading in Young Children* London 1971
- 11 F. Evers en dr L. van Gelder *Nederlandse Taal* (blz. 125 e.v.) Groningen 1970

Lijst van kinderboeken die aan de orde zijn geweest

- 1 Machado *Voetstappen* Amsterdam
- 2 Jacq. Held *Sprotje* Rotterdam
- 3 Virg. L. Burton *Het huisje dat verhuisde* Rotterdam
- 4 Leo Lionni *Blauwtje en Geeltje* Deventer
- 5 A. Mitgutsch *Bij ons in de stad* Helmond
- 6 M. Bolliger *De kleine reus* Rotterdam
- 7 N. Nobrega *Jessie en haar pop* Rotterdam
- 8 *Mirjam, het monster* in de vertaling van D. Verroen, Den Haag
- 9 E. Carla *Wil je mijn vriendje zijn?*
- 10 A. Foreman *Drommels wat een rommel* Bussum
- 11 M. Sendak *Max en de maximonsters* Rotterdam
- 12 F. Schmidt *Ik en mijn opa* Haarlem
- 13 J. Burningham *Borka, de geschiedenis van een gans zonder veren* Amsterdam
- 14 F.C. Waechter *Als je maar vriendjes hebt* Rotterdam
- 15 Robin en Inge Hyman *Het nijlpaard dat wilde vliegen* Utrecht

Met dank aan alle deelnemers, in het bijzonder aan Marjan Werts en Guus Tienstra, die mij hebben geholpen bij het maken van dit verslag. R.v.B.